

Vad ska kyrkan lära barn och unga?

Children can be taught to make orthodox religious responses. They can be trained to recite catechisms and formulae and to make acceptable religious noises. The concepts however, that they have in mind may be different from what the teacher intends. Or they may have no concept in mind so that their words are nothing more than “verbalisms”.

EDWIN COX

RELIGIONSPEDAGOGIK

10 POÄNG

METODISTKYRKANS NORDISKA TEOLOGISKA SEMINARIUM

ÖVERÅS

GÖTEBORG

Student: Magnus Sternegård

Handledare: Jörgen Thaarup

Studentopponent: Gino Planetta

Läroopponent: Leif Tullhage

Maj 2008

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Problemformulering	3
1.3 Metod	4
1.4 Källor	4
2. FRÅN TRO TILL TRO	5
2.1 Religionsdefinitionens påverkan av forskningen	5
2.2 En forskning under utveckling	7
3. BARNES RELIGIÖSA UTVECKLING GENOM STADIER	8
3.1 Jean Piaget	8
3.1.1 Piagets utvecklingsstadier	8
3.2 Ronald Goldman	9
3.2.1 Religiösa utvecklingsstadier	10
3.2.2 Kritik mot Goldman	12
3.3 James W. Fowler	12
3.3.1 Stadierna i trons utveckling	14
4. DELKONKLUSION I	19
5. BARNES SOCIOLOGISKA TROSUTVECKLING	21
5.1 Sven G. Hartman	21
5.2 Erling Birkedal	23
5.2.1 En hållbar gudstro	25
5.3 Thomas H. Groome	25
5.3.1 Biblisk kunskap	25
5.3.2 Story och Vision	26
5.3.3 En pedagogik för vishet	27
5.3.4 Groomes syn på trosutvecklingsläran	28
6. DELKONKLUSION II	30
7. AVSLUTANDE KONKLUSION	32
8. AVSLUTNING	34
9. LITTERATURLISTA	35

1. Inledning

Kyrkan befinner sig mitt i en spännande brytningstid när det gäller undervisning och kristen fostran. Vi kommer från en tradition då den moraliska uppfostran av barn vilade på kristen grund. Att sprida kristendomens lära handlade till stora delar om att uttolka Luthers lilla katekes i kyrkans sena 1800-tal. Ett århundrade senare har mycket av religionen förmedlats genom moral och regler. I våra kyrkor idag har barnverksamheten vanligtvis som målsättning att ge en sorts kristendomshistorisk grund, utan att nödvändigtvis ta utgångspunkt ifrån barnen och deras situation här och nu.

Vad är det som kyrkan ska lära sina barn och unga? Kan kyrkan lära av dem?

Hur ska kyrkan av idag se på lärande till barn och unga? Har forskningen på området något att tillföra som kyrkan behöver inspireras av? Detta arbete vill ge ett fördjupat studium av den etablerade forskningen inom religionsutveckling och religionspedagogik och koppla an till kyrkans uppdrag bland barn och unga.

1.1 Bakgrund

Mot bakgrund av erfarenhet och intresse av arbete med barn- och ungdomsarbete i en församlingsskontext, har jag förstått vikten av en genomarbetad metodik och pedagogik för denna målgrupp. Därför har jag valt att fördjupa mig inom ramen av religionspedagogik och trosutveckling. Jag önskar förstå de allmänna sociologiska och utvecklingspsykologiska faktorer som utgör den överordnade ramen för barns och ungas liv, samt de faktorer som har betydelse för barn och ungas trosutveckling. Med bakgrund i religions- och utvecklingspsykologiska perspektiv utvärdera det nuvarande tänkande och praxis i det kyrkliga barn- och ungdomsarbetet.

1.2 Problemformulering

Utifrån två sätt att se på barn och unga i syfte att lära om kristen tro; utvecklingspsykologiskt och sociologiskt - vad ska kyrkan lära barn och unga?

Vad är undervisningens syfte? Att förstå något, att lära sig kristen tro, eller för att leva sig in i Bibelns berättelser? Utifrån denna frågeställning så finns det flera nivåer, och jag har valt att fokusera kring de pedagogiska utmaningarna. Därmed lämnar jag metodiken utanför, alltså kyrkans tillvägagångssätt och praxis.

1.3 Metod

Arbetet är indelat utifrån forskningens fokus, då utgångspunkten är antingen utvecklingspsykologisk eller sociologisk. Litteraturen används för att klargöra de två linjerna och framställa enskilda forskares specifika utmaningar till kyrkans syn på lärande och undervisning. Efter varje delmoment har jag valt att göra delkonklusioner som summerar innehållet och ställer frågor vidare i linje med problemformuleringen: *Vad ska kyrkan lära barn och unga?* Efter de två huvuddelarna kommer en avslutande konklusion som summerar arbetets utmaning till kyrkan av idag i tre huvudriktningar. Jag gör också en jämförelse mellan de två riktningarna inom forskningen, och påvisar de samband som finns mellan dem.

1.4 Källor

Bland källorna återfinns grundläggande utvecklingspsykologiska studier, såsom Piagets utvecklingstankar hos Ruth M. Beards *Piagets utvecklingspsykologi*, dess religiösa utveckling genom Ronald Goldmans *Religious thinking from Childhood to Adolescence*, samt genom James W. Fowlers *Stages of Faith* vilken raffinerar och utvecklar utvecklingsstadiernas innehåll. Den sociologiska trosutvecklingen inleds med Sven G. Hartmans *Barns tankar om livet* och Birkedals undersökning «*Noen ganger tror jeg på Gud, men...*»? vidare till Thomas H. Groomes religionspedagogiska huvudtankar genom *Christian Religious Education*.

Till min hjälp att sammanfatta och klargöra dessa forskares tankebanor har jag K. E. Bugge *Ronald Goldmans Religionspedagogik*, Göran Bergstrand *Från Naivitet till Naivitet*, (en presentation av James W. Fowlers trosmodell) samt Rune Larsson *Livets berättelser*, (Introduktion till Thomas H. Groomes religionspedagogik).

2. FRÅN TRO TILL TRO

2. 1 Religionsdefinitionens påverkan av forskningen

För att kunna redogöra för oliktankandet ifråga om barn och religionsundervisning, så behöver en forskares definition av religionsbegreppet beaktas. De flesta forskare som ägnat sig åt att studera barn och religion har även någon slags definition på religion och religiositet. Därför vill jag inleda med att ge de forskare jag givit plats i denna uppsats, sin definition av ämnet.

Föreställningar eller tänkande betonas starkt av de Piagetinspirerade forskarna. Goldman definierar religiöst tänkande som tänkande i relation till det gudomliga. Enligt honom är det inte grundat på sinneserfarenheter utan en slags generalisering. Hans huvudtanke kring religion är att det i sin huvudstruktur inte på något sätt skiljer sig från icke-religiöst tänkande.¹ Hans summering av religionens syfte är att barnens behov ska vara utgångspunkt och överordnat mål för all kristendomsundervisning.² Detta går i linje med Piagets målsättning i fråga om barnets utveckling.

En sentida forskare som står bland de Piagetinspirerade forskarna är James W. Fowler. Han menar att tro är en grundläggande egenskap hos människan. För att ge denna egenskap plats så måste vi separera två viktiga begrepp: **tro och religion**.

*Religion... may be thought of as a cumulative tradition composed from the myriad beliefs and practices that have expressed and formed the faith of persons in the past and present. The components of a cumulative tradition can include art and architecture; symbols, rituals, narrative, and myth; scriptures, doctrines, ethical teachings, and music.*³

*Faith... may be characterized as an integral, centering process, underlying the formation of beliefs, values, and meanings, that (1) gives coherence and direction to persons' lives, (2) links them in shared trusts and loyalties with others, (3) grounds their personal stances and communal loyalties in a sense of relatedness to a larger frame of reference, and (4) enables them to face and deal with the limit conditions of human life, relying upon that which has the quality of ultimacy in their lives.*⁴

¹ Bugge, 1970, s.22

² Ibid, s.40-41

³ Fowler, 1996, s.56

⁴ Ibid, s.56

Fowler gör denna uppdelning för att visa på komplexiteten omkring begreppet "tro". Han vill göra begreppet som inkluderande som möjligt, och utöka trosbegreppet utanför den religiösa sfären.

This non-content-specific characterization of faith correlates with the formal intent of the description of the stages of faith we will be looking at... The stages aim to describe patterned operations of knowing and valuing that underlie our consciousness.⁵

Fowler menar tro i mer allmän betydelse än vad man menar i religiöst sammanhang. Även i en sekulariserad värld är tro något viktigt för människor. Tro är att finna ut de grundläggande värdena i livet och att sedan överlämna sig åt dessa värden, så att de blir den överordnade kraften i livet.⁶

Den andra riktningen inom forskningen kring barn och religiositet är den mer sociologiskt orienterade religiositeten. I den skolan återfinns flera forskare. Sven G. Hartman ser religion som en tänkbar men ej nödvändig del av barns livstolkning eller personliga livsåskådning:

Man brukar i vårt land tala om Guds barnbarn. Det är personer som vuxit upp i hem, som varit starkt präglade av kristen tro, och som under sin uppväxt varit illa av den atmosfär som präglat hemmets livsstil. De har därför ofta tagit avstånd från allt vad religion heter. Också detta är ett val av livsåskådning, som i mycket har bestämts av det personlighetspsykologiska utgångsläget.⁷

Birkedal utgår i sin forskning utifrån två begrepp; individ och samhälle, och skiljer på religiositet som är knuten till individen och religion knuten till samhället. Forskarna visar också på religionens olika beståndsdelar. Tanke, känsla och handling återkommer som komponenter i religion och religiositet och även i livsåskådningsbegreppet.

Föreställningar eller tänkande betonas starkt av de Piagetinspirerade forskarna.⁸ Goldman definierar religiöst tänkande som tänkande i relation till det gudomliga. Det är inte grundat på sinneserfarenheter, menar han, utan en slags generalisering. Han nämner också känslans betydelse, liksom familj och föräldrar.⁹

⁵ Fowler, 1996, s.56

⁶ Bergstrand, 1990, s.9

⁷ Hartman, 1986, s.251

⁸ Beard, 1969, s.21-29

⁹ Bugge, 1970, s.22-24

Thomas H. Groome talar i sin bok *Christian Religious Education* om tro som en levande realitet, där religionspedagogiken har till syfte att föra samman tro och lärande.¹⁰

Man kan alltså säga att dessa samlade definitioner försöker se religionen som något som organiserar både inre och yttre liv, samt att religionen omfattar alla aspekter i livet, för individens tankar, känslor, vilja och handling, i samhälle och kultur. Dessa religionsdefinitioner ger också ett beteende och ett perspektiv för de enskilda forskarna. De präglar hur man ser på uppgiften att undervisa om religion, vilken forskningsram man arbetar utifrån och vilket mål religionen har med den enskilde.

2.2 En forskning under utveckling

En forskares definition av religionsbegreppet påverkar ofta vilket fokus man har för sin forskning. Hos den tidiga forskningen är de existentiella frågorna centrala, samt att barnen ska studeras ur ett utvecklingsperspektiv. Här finns Piaget, Fowler och i viss utsträckning Goldman. Detta kommer så småningom att ifrågasättas. Man börjar då leta efter det generella, något forskarna snart får överge till förmån för det individuella och det kontextuella i religionen. Här återfinner vi forskare som Hartman och Birkedal.

I böcker skrivna under den tid då religionen var en självklar del av samhällslivet kan religionen komma in utan att problematiseras särskilt. Under Piagets inflytande fokuserar den tidiga forskningen på religiöst tänkande hos Goldman och senare religiös uppfattning. Goldman använder Piagets metod av klinisk intervju och utvecklings-tänkandet är framträdande i dessa studier.

Senare forskare ifrågasätter utvecklingssynen genom att betona likheterna mellan barns och vuxnas religiösa tänkande. Tanken om utveckling i generella stadier ifrågasätts av Hartman som vill betona innehållet i stället för formen i barns tänkande. Innehållet i barns tankar om livet är påverkade av psykologiska och sociala faktorer som utövar ett väsentligt inflytande på en persons livsåskådning. Detta påverkar barnens tankar om livet, om Gud och universum. Religion är alltså bara en del av barns existentiella frågor och tro eller otro är en tänkbar komponent av flera i deras personliga livsåskådning.¹¹

¹⁰ Groome, 1980, s.72-74

¹¹ Hartman, 1986, s.266

3. BARNNS RELIGIÖSA UTVECKLING GENOM STADIER

Utvecklingspsykologins syn på barn, att de utvecklas som en funktion av ålder i bestämda stadier som följer på varandra i en given ordning, har haft stort inflytande på tänkandet kring barn och är något som alla förhåller sig till, som något man tar för givet eller ställer sig kritisk till. Barns utveckling då det gäller religion är inget undantag.

3.1 Jean Piaget

Ingen har under senare årtioner haft sådant inflytande på pedagogisk forskning som Jean Piaget. Hans bidrag på områdena genetisk kunskapsteori och intelligensutveckling anses vara det mest betydelsefulla som gjorts i modern tid. Piagets forskning överträffar i fråga om omfattning all tidigare forskning i barns tänkande. Genom att observera och göra experiment med sina tre barn så kunde han följa den kognitiva utvecklingen. Utifrån dessa observationer fann Piaget ett antal grundläggande kognitiva processer.¹²

3.1.1 Piagets utvecklingsstadier

0-2 år

Sensori-motoriska perioden

Barnet koordinerar utvecklingsfunktioner. Språket utvecklas. Detta blir basen för barnets sammanhållna erfarenheter.¹³

2-7 år

Förbegreppsliga och intuitiva stadiet

Barnets förståelse är begränsad. Det ser bara de isolerade komponenterna av ett problem. Barnet kan inte kritiskt pröva sitt eget tänkande.¹⁴

7-11 år

Konkret operationellt tänkande

Ett systematiskt tänkande utvecklas hos barnet, två eller flera aspekter kan nu sammanhållas. Barnets begränsning på detta stadium ligger i problemsituationer bedöms egocentriskt; efter barnets egen bedömning. Barnet har svårt att generalisera och dra slutsatser från ett område till ett annat.¹⁵

¹² Beard, 1969, s.5-8

¹³ Ibid, s.31-50

¹⁴ Ibid, s.51-85

¹⁵ Ibid, s.86-105

11+

Formellt operationellt tänkande

Barnet kan nu tänka hypotetiskt och deduktivt. Logiska slutsatser är möjliga, eventuellt under användning av abstrakta och symboliska uttryck. En tankeprocess börjar ofta med en hypotes och kan rekonstrueras genom att pröva dess logiska sammanhang.¹⁶

Piagets resultat borde vara en utmaning för lärare på alla stadier att börja ställa sina undervisningsmetoder i relation till elevernas utvecklingsnivå. Piaget har dessutom givit förslag till lösning av olika problem som kan uppstå i undervisningssituationen. ... trots att Piaget genom sina undersökningar ger oss många synpunkter på undervisningen, har detta inte varit hans huvudsyfte. Han har velat beskriva barns tänkande, inte förbättra det. För att lärare ska kunna dra nytta av hans resultat behövs ytterligare forskning för effektivare undervisningsmetoder.¹⁷

Många forskare har gått i Piagets fotspår och försökt att ta fasta på hans huvudsyfte; *att beskriva barns tänkande*. Om vi applicerar Piagets resultat i en kyrklig kontext, så kan detta tillföra en bättre möjlighet för barn att utveckla sitt logiska tänkande.

Men hur kan ett religiöst tänkande ställas i relation till ett logiskt system? En forskare som arbetat med denna fråga utifrån Piagets utvecklingstänkande är Ronald Goldman.

3.2 Ronald Goldman

Ronald Goldman, en forskare inom ämnet utvecklingspsykologi, utgav 1964 boken *Religious thinking from Childhood to Adolescence*. I boken tar han utgångspunkt ifrån Piagets stadiumtänkande och överför detta till en religiös värld samt påvisar på samma gång komplexiteten i att ställa sinneserfarenheter och religiösa erfarenheter sida vid sida. Det religiösa, menar Goldman, grundar sig inte på sinnets erfarenheter utan är en generalisering utifrån de erfarenheter man gör.¹⁸

¹⁶ Beard, 1969, s.106-129

¹⁷ Ibid, s.126

¹⁸ Bugge, 1970, s.22-24

3.2.1 Religiösa utvecklingsstadier

Utifrån ett forskningsarbete bland 200 skolbarn kunde Goldman dra ett antal slutsatser, flera av dem förenliga med Piagets tidigare tänkande. Av helt avgörande betydelse var om Piagets utvecklingsstadier också hade giltighet för barns religiösa tänkande.¹⁹

Goldmans slutsats är att Piagets stadier mycket väl kan gälla barns religiösa tänkande, med vissa mindre justeringar av åldersindelningarna.²⁰

Den omgivande kulturen lyfter Goldman på så vis fram som en faktor som ger svårighet till en generell och formell utveckling av det religiösa tänkandet.²¹

Resultatet av sin forskning presenterar Goldman i tre stadier:

0-7/8 år

Pre-operationellt religiöst tänkande

Barnet riktar uppmärksamhet mot enkelheten i berättelsen. Det konkreta och greppbara. Goldman ger exempel på osystematiskt tänkande kopplat till exempel från bibelberättelser. Han visar med detta på komplexiteten kring den konkreta tolkningsramens begränsning i en abstrakt berättelse.²²

Undervisning 0-7/8 år²³

Goldman utgår ifrån barnets natur, att vilja lära genom glädje, fantasi och upplevelser. Hans förslag på religionsundervisning för denna åldersgrupp är en andakt eller lovsång. Stegning i förhållande till ålder. Reguljär bibelundervisning är spilld tid, enligt Goldman.²⁴

7/8-13/14 år

Konkret operationellt religiöst tänkande

Barnet kan tänka sammanhängande och logiskt men det är bundet till en konkret situation eller erfarenhet. Hon hamnar i ett stadium mellan det konkreta och det abstrakta.²⁵

Undervisning 7/8-13/14 år

Barnets grundläggande behov är i denna periods första hälft (7-9 år) *trygghet*. Goldman menar att undervisning är möjlig, men föreslår *livsämnena*. Detta kan gälla vänner, bröd, människor, får, husdjur, etc. Utifrån dessa begrepp vill man sedan kunna förstå bibelberättelserna som bygger sina symbolvärden på dessa begrepp, ex. Jesus som den gode Herden. Genom dessa teman vill Goldman bryta ned murarna mellan den bibliska världen och den verkliga världen.²⁶

¹⁹ Goldman, 1964, s.39-50

²⁰ Bugge, 1970, s.36

²¹ Goldman, 1964, s.209-212

²² Ibid, s.55-57, Jmfr Piagets utvecklingsstadier 2-7 år

²³ Goldman talar utifrån en önskad skolreform, och är alltså inte i första hand riktat till en kyrklig kontext.

²⁴ Bugge, 1970, s.43

²⁵ Ibid, s.58-59, Jmfr Piagets utvecklingsstadier 7-11 år

I denna periods senare hälft (9-13 år) börjar gruppens gemenskap i viss mån ersätta den vuxnes roll, men behovet av vägledning är stort. Barnet söker efter mål och sammanhang, och Goldman vill nu fortsätta med *livsämnen* utifrån nya teman: mig själv, skapelsen, ljus, vatten, etc. Här börjar också de mest utvecklade i gruppen att få möta bibelämnena med syftet att förstå Bibeln som bok, dess helhet, och auktoritet.²⁷

13/14+ år

Abstrakt operationellt religiöst tänkande

Barnet kan tänka sammanhängande och logiskt samt arbetar med hypoteser utan att konkreta element är nödvändiga.²⁸

Undervisning

Goldman poängterar hur viktig denna ålder är i religiöst hänseende:

About the age of thirteen represents a marked watershed in religious thinking. Although fully formal operational thinking does not obviously occur until a little later most pupils have attained an intermediate stage enough to begin to think in terms of propositions and to break with concrete modes of thought. This coincides, not surprisingly, with the ability to conceive of God in symbolic, abstract and spiritualised ideas.²⁹

Goldman talar här om både *livsämnen* och *bibelämnena*. Livsämnen kan vara gemenskap, arbete, Gud och du, etc. Bibelämnena beskriver Goldman utifrån en sorts tematisk genomgång, ex. Jesu liv, Vem är Jesus?, Kyrkans rötter, Frälsningen, osv. Man använder nu hela Bibeln och läsningen står i relation till den unges egna intellektuella och etiska spekulationer.³⁰

Hela framställningen av Goldmans forskning, visar att man inte kan bedriva en traditionell, systematisk bibelundervisning förrän efter 11-12 års ålder. Tiden mellan 9-13 års ålder är en sorts för-kristen tid, då grundvärden ska läggas för en senare fördjupad förståelse. Den är icke-kristen i specifik förståelse av den kristna tron, men kristen utifrån förberedelse för denna förståelse.³¹

²⁶ Bugge, 1970, s.44-46

²⁷ Ibid, s.46-49

²⁸ Ibid, s.61-63, Jmfr Piagets utvecklingsstadier 11+ år

²⁹ Goldman, 1964, s.239

³⁰ Bugge, 1970, s.49-52

³¹ Ibid, s.53

3.2.2 Kritik mot Goldman

Det är många forskare som både använt sig av, men också kritiserat Goldmans slutsatser. En av dem är K.G. Howkins³² som står i en evangelikal-konservativ tradition. Han menar att Goldmans teologi haft inflytande över hans forskning, och angriper framförallt Goldmans uppfattning av religiöst tänkande. Han menar att det finns andra sätt att förstå än genom intellektet. Howkins uppfattar vidare att Goldman förkastar en bokstavlig förståelse av bibelberättelsen, och gör den istället till något mytiskt, och hänvisar här till Bultmann³³. Dessutom avvisar han Goldmans uppfattning om ett barns tre stadier; pre-religiös, sub-religiös och personligt religiös med hänvisning till Jesu undervisning om barnens särskilda plats i relation till honom (Mark 10).

Goldman besvarar denna kritik med oförståelsen av att försöka urskilja en teologi omkring slutsatserna av hans forskning. I övrigt låter han kritiken stå oemotsagd.³⁴

3.3 James W. Fowler

James W Fowler har forskat om barn och ungdomars identitets- och trosutveckling. Han beskriver hur tron på Gud vandrar genom flera stadier samt vad som egentligen formar vår tro på Gud från de tidiga uppväxtåren. Hans modeller och undersökningar bygger på Piagets kognitiva utvecklingsteorier. Fowler använder en vid definition av begreppet tro. Han menar att tro är något som vi alla har. Eftersom vi alla försöker skapa mening i våra liv genom att tolka världen i meningsfulla sammanhang, drivs vi till att finna och utveckla en tro. Han talar utifrån begreppet ”stadier av tro”.³⁵

Fowler beskriver trons utveckling i sju stadier: den första, grundläggande tron (0-2 år), den intuitiva, projektiva tron (3-7 år), den mystiska och bokstavliga tron (6- 12 år). Sedan följer den förenande, konventionella tron, den egna genomtänkta tron, den sammanbindande tron och slutligen den allomfattande, totala tron. Till de tre första stadierna anger Fowler åldersgrupper. De följande fyra grupperna är betydligt svårare att avgränsa, och det är dessutom få människor som någonsin kommer att befinna sig i det

³² Lektor i teologi vid Balls Park College of Education, Hertford

³³ Rudolf Bultmann, en luthersk radikalteolog som lanserade hermeneutisk avmytologisering. Enligt Bultmann är berättelserna om Jesus i Nya Testamentet insvepta i en mytologisk förpackning, och hans arbete var att renodla det evangeliska budskapet från dess mytologiska innehåll och återge evangeliets innersta sanning.

³⁴ Bugge, 1970, s.61-63

³⁵ Bergstrand, 1990, s.9

sista stadiet. I detta arbete är det först och främst de yngre åldrarna som avses för studium, och därför redogör jag endast för de fyra första stadierna.³⁶

Fowler använder begreppet ”Stages” för att beskriva två viktiga delar i ett barns utveckling:

First, I use it to refer to the phases or recognizably different levels of activity and understanding the child experiences in psychosocial growth. But second, “stages” also refers to the theatres of interplay and interaction the growing child shares with the significant people in her or his young life³⁷

Den genetiska grundplanen, menar Fowler, är i sin grundstruktur uppdelad i ett antal ”stages” som får ett barn att mogna. Detta gäller även i fråga om tro. Fowler betonar hur detta sker i ett socialt samspel med andra. Vi får en vidare självinsikt och ett större självmedvetande när vi relaterar till andra.

We must find our roles and find ways to help and shape the larger stories that embrace us³⁸

Fowler visar på ett antal steg som ger oss ett språk för denna utveckling. Han tar utgångspunkt hos Piaget som vi tidigare mött, och försöker i sin forskning fördjupa de känslor som formar och omformar våra mönster i trosutveckling.

Fowler talar om *utveckling* som något som hör till det mänskliga livet. En människas utveckling beror på att hon kroppsligt, psykiskt och intellektuellt förändras från den ena perioden av sitt liv till den andra. Hennes omgivning förändras också kontinuerligt. När det nya kommer till, kommer människan i obalans i förhållande till sig själv och sin omgivning. Människan strävar då efter en ny form av balans. Utvecklingen sker i växlingen mellan balans och obalans.³⁹

Piaget menade sig kunna beskriva tänkandets utveckling, Goldman tyckte sig kunna redogöra för hur det religiösa utvecklas i relation till Piaget, och Fowler menar att han kan åskådliggöra trons tillväxt.

³⁶ Bergstrand, 1990, s.12

³⁷ Fowler, 1996, s.54

³⁸ Ibid, s.55

³⁹ Bergstrand, 1990, s.9-10

Det finns några återkommande idéer kring trosutveckling hos Fowler, som kan vara bra att vara medveten om innan man tittar på schemat över trosstadierna. Fowler anger i regel vilken ålder som är den adekvata för ett visst stadium. En människa kan visserligen stanna på ett av de tidigare stadierna livet ut. Man kan vara mentalt vuxen och på samma gång ha en outvecklad tro:

Because development in faith involves aspects of all these sectors of human growth and change, movement from one stage to another is not automatic or assured. Persons may reach chronological and biological adulthood while remaining best defined by structural stages of faith that would most commonly be associated with early or middle childhood or adolescence⁴⁰

Fowler anger också vilka nya faktorer såväl hos människan som i hennes omgivning, som kan leda fram till brist på balans och driva henne att överge det stadium hon uppnått och söka sig vidare:

- 1) Drivkraften att man nått ett nytt sätt att tänka.
- 2) Drivkraften av att man börjat se på sig själv på ett nytt sätt.
- 3) Drivkraften att man fått nya utgångspunkten för hur man ser på sig själv och världen. En ny förmåga att välja perspektiv.⁴¹

3.3.1 Stadierna i trons utveckling

Den första, grundläggande tron (Primal Faith)

Den övre gränsen för denna period ligger för Fowler vid den tid då barnet kan börja använda ord, alltså vid omkring två års ålder. När det gäller tiden i moderlivet, vilket Fowler anser vara denna periods inledning, får fostret genom sina kroppsliga upplevelser en bild av den värld som väntar på det. När barnet är fött så är gemenskapen med den som vårdar henne det viktiga. Barnet upplever sig under sin första tid som förenad med mamman. Först långsamt upptäcker hon sina egna gränser kring den egna individen. I detta steg sätts tilliten på prov.⁴²

⁴⁰ Bergstrand, 1990, s.57

⁴¹ Ibid, s.11

⁴² Fowler, 1981, s.121

In this first stage a prelinguistic disposition of trust forms in the mutually of one's relationships with parents and other caregivers to offset the inevitable anxiety and mistrust that result from the succession of cognitive and emotional experiences of separation and self-differentiation that occur during infant development.⁴³

Fowler tar utgångspunkt ifrån Erikson som också talar om *anxiety and mistrust*. Det är just denna spänning mellan tillit och misstro som är centralt för detta stadium. Det som utvecklas under denna period kan ännu inte klart definieras som tro. Det är snarare uttryckt i allmänna känslor som tillit, mod, hopp och kärlek. Detta kommer att ligga till grund för den fortsatta trosutvecklingen. Däremot har barnet för-bilder till Gud, genom barnets upplevelser av föräldrarna. Ur upplevelsen av att vara beroende av sina föräldrar, kan barnet sedan utnyttja detta till att senare forma en medveten bild av Gud. Om ömsesidigheten mellan barn och förälder i denna tid är dålig, riskerar den framtida trosutvecklingen resultera i en vilja av att sätta sig själv i centrum, och använda tron som ett medel till detta.⁴⁴

Den intuitiva, projektiva tron (Intuitive-Projective Faith)

När ett barn uppnått två års ålder, har hon fått två nya förmågor som ändrat hennes förutsättningar så mycket att hon kommit till en ny fas av sin utveckling. Den ena nya förmågan är att barnet kan gå och springa. Det kan uppleva sig själv som en aktiv och självständig individ. Den andra nya förmågan är att det kan börja tala. Med hjälp av orden kan barnet fånga in den verklighet hon upptäcker.⁴⁵

Intuitive-Projective faith is the fantasy-filled, imitative phase in which the child can be powerfully and permanently influenced by examples, moods, actions and stories of the visible faith of primally related adults.⁴⁶

Barnet har inte lärt sig skilja mellan fantasi och verklighet, och logiken har inte blivit del av barnets tänkande. Fantasin är lika verklig som den yttre verkligheten. Det är ett medel som barnet tar till för att skapa en bild av livet, och med hjälp av fantasin kunna orientera sig mot den. Det yttre medel som kan hjälpa barnet att skapa denna ordning är *berättelsen*.

⁴³ Fowler, 1996, s.57

⁴⁴ Bergstrand, 1990, s.14

⁴⁵ Ibid, s.15

⁴⁶ Fowler, 1981, s.133

Barnet har med detta fått förmågan att hålla samman den värld som framträder inför henne. Det centrala i detta stadium är således den *skapande fantasin*.⁴⁷

Inom det religiösa området kan berättelsen öppna områden för barnet mot teman som kärlek, tro eller mod, men det kan också missbrukas till att fyllas med rädsla. Fowler har i sitt undersökningsmaterial funnit troende, vuxna människor som utvecklat en skör och auktoritär personlighet, därför att de i förskoleåldern eller tidiga skolåldern utsatts för predikningar och religiös undervisning som betonat djävulens makt. Förkunnelse som talat om helvetes eld för de som inte omvänder sig till Kristus och skapat ”omvändelseupplevelser” hos barn redan när de är sju eller åtta år gamla. Det är stor risk, menar Fowler, att sådana omvändelser leder till en ”brådmogen identitetsbildning”. Barnet lägger till med en identitet som hör samman med den vuxna grupp som framkallat den.⁴⁸

Den mytiska, bokstavliga tron (Mythic – Literal Faith)

När barnet kommer upp i sjuårsåldern, når det ett nytt stadium i sin utveckling. I centrum för detta står barnets intresse av hur verkligheten är. Det blir viktigt för barnet att skilja på vad som är på riktigt och vad som är på låtsas, mellan vad som är verklighet och vad som är fantasi. Det vanliga är att denna utvecklingsfas omfattar åldern mellan sju och tolv år.⁴⁹

*Where the Intuitive-Projective child fuses fantasy, fact and feeling, the Mythic-Literal girl or boy works hard and effectively at sorting out the real from the make-believe.*⁵⁰

När det gäller tänkandet, har barnet utvecklats så att det kan göra sig en klarare bild av verkligheten. Barnet vet att både fantasi och verklighet finns, men hon har lärt sig att skilja dem åt. I det tidigare stadiet var det berättelsen som var ett viktigt medel för att skapa sammanhang, nu har hon utvecklat sin förmåga till att också *skapa egna berättelser*.⁵¹

*...the development of the Mythic-Literal stage brings with it the ability to bind our experiences into meaning through the medium of stories.*⁵²

⁴⁷ Bergstrand, 1990, s.18-19

⁴⁸ Ibid, s.17-18

⁴⁹ Ibid, s.19

⁵⁰ Fowler, 1981, s.135

⁵¹ Ibid, s.17

⁵² Ibid, s.136

Med hjälp av berättelsen kan barnet konstruera sin bild av sig själv, av andra och av omgivningen. Tron kommer nu att höra samman med de berättelser och grundläggande värden som barnet fått till sig genom den egna familjen och som skapar ett grundläggande mönster för det som barnet upplever meningsfullt. Barnet får i denna ålder ett speciellt intresse för de berättelser som bevarar den egna familjegruppens traditioner. Detta gäller särskilt berättelser som handlar om det egna ursprunget och om händelser som format gruppen. Barnet lever i en mytisk, bokstavlig värld och det viktiga som händer i världen kan förstås genom berättelser. De förstår också genom dessa vad som är moraliskt rätt. *Rättvisan* blir något som intresserar barnet, och en grundläggande princip för moralen. Denna moraliska princip återspeglas också i *gudsbilden*.⁵³

Bilderna av Gud är genomgående antropomorfa.⁵⁴ Gud ses som en förälder eller som en som en härskare. Guds mest dominerande egenskap blir rättvisan. Det finns ett samband mellan vad människan gör och Guds sätt att belöna eller straffa henne. Man kan säga att barnet nu är sina behov, sina önskningar och sina intressen. Detta innebär att andra människor i barnets omgivning, ska svara mot dennes önskningar. Barn som finns i detta stadium, blir därför ofta manipulerande och försöker styra över andra för att tillfredställa sina egna intressen. Detta utvecklingsstadium är karaktäristiskt för barn i den tidiga skolåldern, men Fowler pekar på hur det även kan finnas hos tonåringar, och ett fåtal vuxna stannar kvar på det här stadiet livet ut.⁵⁵

Det som kan sätta igång processen att utvecklas vidare från detta stadium, är att man förstår att det finns motsägelser i de olika berättelser man lärt sig. Detta gör att man blir tvungen att reflektera över vilken övergripande mening berättelserna bär med sig.⁵⁶

Den förenande, konventionella tron (Synthetic-Conventional Faith)

När Fowler ska beskriva den utveckling som nu äger rum, tar han sin utgångspunkt i något som är betecknande för tonåringar. De har ett behov av att i det sociala sammanhanget sitta tillsammans med andra, utanför den ursprungliga familjekretsen, och dela tankar och känslor. Detta behov hör samman med att man upptäckt hur många nya perspektiv som kan läggas på verkligheten. Andra ser på den yttre verkligheten på ett

⁵³ Fowler, 1981, s.149-150

⁵⁴ syftar på personifikation av mänsklig karaktär på icke-människor – i detta fall Gud. Kommer av grekiskans *ἄνθρωπος* (anthropos) som betyder människa och *μορφή* (morphē) som betyder form.

⁵⁵ Bergstrand, 1990, s.22-24

⁵⁶ Fowler, 1981, s.150

annat sätt, och de gör sig en bild av en själv. Därför kan man också börja göra sig bilder av sig själv genom andra.⁵⁷

Detta nya, interpersonella perspektivtagande skapar ett nytt slags självmedvetande. Man kan börja tänka över sina känslor och se tillbaka på sina minnen från den tid som gått och på sina samlade erfarenheter. Man börjar fundera vem man är för andra och för sig själv. Dessa bilder försöker man samla till en enhet, en personlig identitet.⁵⁸

De nya erfarenheterna och den nya förmågan att tänka påverkar också bilden av Gud:

*Synthetic-Conventional faith, a persons experience of the world now extends beyond the family. A number of spheres demand attention: family, school or work, peers, street society and media and perhaps religion. Faith must provide a coherent orientation in the midst of that more complex and diverse range of involvements.*⁵⁹

På samma sätt som man upptäckt att människor omkring en har ett oåtkomligt djup i sin personlighet, blir också Gud ett väsen vars djup ingen kan utforska. Den Gud man söker är en Gud som känner och bekräftar självet. Det är en Gud som kan vara en garant för en själv, medan man utforskar sin egen personlighet och sin tro.⁶⁰

En tonåring är i uppbrott från sina föräldrar, men är inte redo att lämna alla auktoriteter. När ungdomar istället i denna tid lyssnar på varandra, skaffar de i själva verket nya auktoriteter, som kan bli alternativ till föräldrarna. Istället för föräldrarna kommer grupperna de tillhör och de viktiga människor som de litar på att bli deras auktoriteter.⁶¹

⁵⁷ Bergstrand, 1990, s.24-25

⁵⁸ Ibid, s.26

⁵⁹ Fowler, 1981, s.172

⁶⁰ Bergstrand, s.27

⁶¹ Ibid, s.28-29

4. DELKONKLUSION I

Det har gjorts flera försök på att beskriva barns religiösa utveckling. Svagheter med dessa försök har varit att man ensidigt har fokuserat på den intellektuella sidan av utvecklingen. Men har undersökt barns förmåga att uppfatta och förstå religiösa begrepp. Roland Goldman stämmer in i denna beskrivning. Denna typ av undersökningar baserade på intellektuell utveckling har sina begränsningar. Frågan är om dessa undersökningar verkligen kan mäta barns upplevelser av det religiösa eller kan ta hänsyn till dess totala utveckling?

Goldman menar att det är karaktäristiskt för den kristna tron att den kräver en intellektuell tillgodogörelse. En fördel med Goldmans utgångspunkt är att den religiösa undervisningen får en motivator: att undervisa på så vis att det väcker intellektuell stimulans och nytänkande. Men är detta den hela målsättningen? *Har kyrkan som mål att väcka intellektuell stimulans?* Ett arbete utifrån Piaget/Goldman får den riktningen.

Utifrån Goldmans forskning så kan man lite förenklat säga att barn i stort sett missförstår det religiösa fram till 11-12 års ålder. De har svårt att skilja på verklighet och fantasi, på symbolspråk i den bibliska berättelsen, osv. Detta förklarar Goldman med hjälp av Piaget och stadietänkandet, vilket ger en mycket hårddragen bild. Här möts Goldman av kritik vilket kan vara rättfärdigt, men Goldman tar ändå upp ett par intressanta tankar. Han kan hjälpa dagens kyrka att se på sin undervisning med kritiska ögon. *På vilket sätt undervisas Bibelns berättelser? Vid vilken ålder börjar vi med dem? Vad händer om vi utgår ifrån barnens egna liv och erfarenheter innan vi möter bibelberättelsen?*

En slutsats man kan dra är att religionsundervisningen måste bli mer barnanpassad. Bibeln kan inte vara grunden för undervisning rakt av, utan vardagsteman utgör grunden för förståelsen där känsla och fantasi också blir naturliga delar i detta. Problemet är att Goldman även här utgår ifrån att Bibeln endast kan förstås intellektuellt, och tills man är mogen för berättelsen får andra berättelser och teman tjäna i undervisningen. Det är en paradoxal bild Goldman tecknar, då han å ena sidan vill barnanpassa och vardagsanknyta innehållet, men å andra sidan förklara barnen inkompetenta att tillgodogöra sig bibelberättelsen.

När Fowler talar om religion och tro, så gör han det med en medveten stor bredd. Det handlar inte om en religiös förmåga vilket Goldman talar om, utan något allmänmänskligt. Denna utgångspunkt gör att tron är insatt i ett sammanhang som hör samman med människans hela personlighetsutveckling. Även om Fowler har ett mycket omfattande trosbegrepp, så står kyrkan och kyrkans liv i centrum för hans intresse. Utifrån Fowler så borde kyrkan se över sin pedagogik. *Vad är det för pedagogik som ligger till grund för undervisningen?* För den som vill undervisa barn i kristen tro är det enligt Fowler viktigt att ta hänsyn till det utvecklingsstadium ett barn befinner sig i. Varje stadium har speciella möjligheter, och det är viktigt att barnet får använda dem och ta med det i sin utveckling. Kyrkan behöver bli mer medveten om de stadier barnen går igenom och vilka styrkor och begränsningar de olika stadierna medför. Medvetenheten att krisen är en del av förflyttningen till nästa stadium, kan också få kyrkan att bli mer medveten.

Kan kyrkans undervisning för barn indelas efter mognad i tro istället för ålder?

Fowler pekar också på ett samband mellan församling och individ, där individen har svårt att utvecklas till ett stadium som är mer utvecklat än det som kännetecknar församlingen. Det innebär att vill man att individen ska utvecklas, så måste det ske i en miljö där öppenheten för förändring finns. *Vad gör kyrkan för att skapa denna miljö? Vad behöver brytas ned för att en mognad för alla ska bli möjligt?*

Detta resonemang öppnar också upp för tanken om utveckling i fråga om lärarens roll. Många församlingsanställda av idag har genom sin teologiska utbildning fått hjälp att utveckla en tro som är genomtänkt och personlig. Men i detta så ligger det också en risk: att utmana församlingen med sin egen förståelse och insikt. Att försöka föra gemenskapen åt ett och samma håll. Fowler vill få läraren att se församlingens tro som ett uttryck för olika utvecklingsstadier, och uppgiften är då att hjälpa gemenskapen att öppna sig mot en utveckling utifrån den position han/hon befinner sig i.

Kyrkan som växthus – hur blir man det?

5. BARNNS SOCIOLOGISKA TROSUTVECKLING

Sentida forskare har fram kommit fram till att det religiösa innehållet ändras mot något mer personligt och något som sker i ett sociologiskt samspel tillsammans med andra. Man har i studier kommit fram till att det personliga med tiden accentueras. Man menar att det finns något motsägelsefullt i begreppen stadium och individuell, men även de utvecklingsinriktade forskarna kommer fram till att det individuella inte går att sortera i stadier. Både Fowler och Goldman har en individuell avdelning.

5.1 Sven G. Hartman

Barns tankevärld återspeglar till stora delar det omgivande samhället, och därför kan man följa en markant utveckling från de första undersökningarna till dem i början av 2000-talet. Hartman är en av de sentida forskare som tar den steg för den individuella trosutvecklingen. Utifrån en undersökning bland några tusen barn utgår Hartman ifrån frågeställningen *Vad funderar barn på?*⁶² Han betonar barnens livsfrågor – en reflektion omkring erfarenheter och livsvillkor:

De senaste tjugo åren har man ägnat mycket forskning åt studier av barns tänkande. Men forskningen har så gott som uteslutande gällt hur barn tänker och hur de ger form och struktur åt sin omvärldsuppfattning. Detta har gett värdefull kunskap om barns förutsättningar i olika avseenden, men frågan är om den kunskapen är tillräcklig. Vill man nå kunskap om hela barnet, om hela människan, bör man enligt vår uppfattning också fråga vad barnet tänker. Och då inte för att få fram tankar och synsätt som symtom på den ena eller andra kognitiva strukturen eller på ett eller annat psykiskt tillstånd, utan för att lära känna en människa och något av hennes livssituation.⁶³

⁶² Hartman, 1986, s.8

⁶³ Ibid, s.15

Hartman vill alltså frigöra sig från den Piagetinspirerade utvecklingsläran, som filtrerar barns livsfrågor genom teorier om dess begreppsbildning eller personlighetsutveckling. Istället för att peka på olikheter mellan stadier, visar Hartmans undersökning det motsatta. John Dewey talar om detta i en av sina böcker:

Vår vana är att uppfatta omognad uteslutande som en brist, och växande som någonting som fyller gapet mellan den omogne och den vuxne beror på att vi betraktar barndomen komparativt, istället för något som har ett eget inneboende väsen. Vi betraktar barndomen helt enkelt som avsaknad av något, för vi mäter den med de vuxnas mognad som måttstock. ...det finns på vuxet håll stöd från högsta ort för övertygelsen om att vuxna för att nå vissa moraliska och intellektuella mål måste bli som barn.⁶⁴

Dewey anspelar här på ett nytestamentligt tänkande. I Matteusevangeliet framträder samma attityd hos Jesus:

Vid samma tillfälle kom lärjungarna fram till Jesus och frågade: "Vem är störst i himmelriket?" Han kallade till sig ett barn och ställde det framför dem och sade: "Sannerligen, om ni inte omvänder er och blir som barnen kommer ni aldrig in i himmelriket. De som gör sig själva små som det här barnet är störst i himmelriket."⁶⁵

Hartmans undersökning visar finner att ungefär vart fjärde barn säger sig tro på Gud, och det som ökar över tid är tvivlet. Detta har flera sentida forskningar visat. *Ett sekulariserat land får sekulariserade barn.*⁶⁶ Med detta menar Hartman att religionen har fått konkurrens i en sekulär tid, då kyrkan och religionen inte längre är normerande. Det finns fler institutioner i samhället som undervisar barn i etiska livsfrågor och som på flera sätt ersatt kyrkans tidigare inflytande.⁶⁷

⁶⁴ Dewey, 1916, s.116

⁶⁵ Matt 18:1-4

⁶⁶ Hartman, 1986, s.201

⁶⁷ Ibid, s.204-206

5.2 Erling Birkedal

Erling Birkedal är en norsk sentida forskare som arbetat med att undersöka specifika sidor som har med förhållandet mellan tro och erfarenhet att göra. Han försöker kartlägga och analysera hur unga i 13-15-årsaldern beskriver förhållandet till religion, sin gudstro, och sina erfarenheter från mötet med kyrka och kristendom.

I Birkedals studie om barn och religion är sambandet mellan miljö och religiös utveckling i fokus. Han ställer den tidigare forskningen åt sidan och tar inget tidigare klarlagt för givet. Birkedal fokuserar på individens eget val och vilja att ta ställning. Detta gör han genom en stor undersökning bland 300 norska ungdomar, och med frågor omkring deras gudstro och erfarenheter. Detta har sedan samlats, analyserats och tolkats. Problemfrågeställningen går ut på att förstå interaktionen mellan de ungas gudstro och deras erfarenhet med kyrkans tro. Birkedal använder empirin till att visa på samspelet mellan gudstro och erfarenhet, och genom detta aktualisera didaktik för en postmodern generation.⁶⁸

Jeg presenterer her forskning som har sitt tyngdepunkt i en individorientert forskertradition. Dette betyr ikke at disse forskningsprosjektene ikke også kan se individet i sitt sosiale miljø.

For det første viser forskningen at barn og unge har det vi kan karakterisere som religiøse forestillinger eller tanker... for det andre bekrefter denne forskningen at barns tanker i stor grad er en refleksjon av den erfaring de har hatt, og behovet for å se mål og sammenheng i tilværelsen.⁶⁹

Det Birkedal vill visa i sin rapport, är hur den traditionella undervisningen och didaktiken ser ut i dagens skolor och kyrkor. Han kritiserar det han upplever vara en ensidig kognitiv undervisning, och poängterar behovet av att se hela personen, där alla kroppens delar får spela med.⁷⁰

⁶⁸ Birkedal, 2001, s.46-51

⁶⁹ Ibid, s.12

⁷⁰ Ibid, s.37-38

Med henblikk på mitt prosjekt, som fokuserer samspillet mellom erfaring med kirkereligion og gudstro, betyr det at en ikke bare kan se på gudstro som et resultat av møtet med en objektiv gitt religion. Mennesket er også kreativt og er med på å utforme sine egne religiøse forestillinger⁷¹

Birkedal kritiserar den traditionella synen på undervisning, där en tradition skall ges vidare till en ny generation, och talar istället om en kreativ process mellan människan och kyrkan. Människan formas av detta, men är på samma gång en aktiv individ där hennes verklighetsuppfattning sker i samspel med personens sociala relationer, reflektioner och upplevelse av mening.⁷²

Samtidig som individene har frie valg, kan Kirken gi hjelp til individet i dette valget og i dets søkning etter mening. Kirken kan danne felleskap og være bindelett mellom på den ene side dett private o individets erfaringer og på den annen side det videre sosiale felleskap i det store samfunnet. Den subjektive religiøse oppfatning og opplevelse av mening kan således gjennom Kirken ha en sosial forankring innenfor rammen av det sekulariserte og pluralistiske samfunnet.⁷³

Birkedal skiljer principiellt mellan religiositet på individnivå och religion på en samfunnsnivå. Att tro på Gud är för Birkedal snarast ett uttryck för människans religiositet i vår kulturella kontext. Mot denna bakgrund tar han sitt teoriperspektiv utifrån att ungdomars religiositet är präglad av erfarenheter från så väl barndomen som andra erfarenheter under uppväxten.⁷⁴

Trosbegreppet måste diskuteras och är inget enkelt begrepp eftersom barn ofta säger sig både tro och inte tro samtidigt. En viktig distinktion är att gudstro är ett uttryck för människans förhållande till det gudomliga. Individen kan sedan relatera dessa föreställningar till ett bestämt innehåll eller trosobjekt. Detta innebär att ett uttryck av tro, tvivel eller otro inte behöver vara grader av samma tro.⁷⁵

⁷¹ Birkedal, 2001, s.38

⁷² Ibid, s.32-38

⁷³ Ibid, s.41

⁷⁴ Ibid, s.161-162

⁷⁵ Ibid 153-155

5.2.1 En hållbar gudstro

Birkedal uppsummerar sin forskning, och delar in gudstron i tre delar: *den kognitiva, den emotionella* samt *den sociala*. Dessa tre delar måste stimuleras tidigt för att erfarenheterna av gudsbegreppet i ungdomsåren inte skall bli för åtskilt från barndomsåren.

För att den kognitiva delen ska uppfyllas så måste samtal och mening ges, den emotionella kräver upplevelse och trygghet, samt den sociala gudstron kräver gemenskap och handling. Birkedal tar detta resonemang vidare, och vill *förstå varför gudstron upprätthålls eller faller bort i 13-15 årsåldern*.⁷⁶

Resultatet av Birkedals undersökning har visat att de som har sin gudstro förankrad både i det kognitiva, det emotionella och det sociala, har störst förutsättningar att behålla tron längre upp i åldrarna.⁷⁷

5.3 Thomas H. Groome

Thomas H. Groome, professor i teologi och religionspedagogik vid Boston College, har gjort sig känd som en radikal förnyare av religionspedagogiken. Hans religionspedagogik tar utgångspunkt ifrån människors tillvaro mitt i livet och behovet av en ständig reflektion över livet.⁷⁸

I sin tidiga forskning vände sig Groome till de grundläggande frågeställningarna kring vad det är att vara människa, och vad kunskap är. Han förstod att metoden inte är det centrala, utan hur mötet med eleverna sker. Läraren är inte experten, utan den som hjälper eleven att själv hitta svaren. För Groome blev det tydligt att verkliga möten mellan enskilda människor och en religiös trostradition alltid bygger på djup respekt för båda. Kunskap måste växa fram genom en personlig tillämpning, och i frihet.⁷⁹

5.3.1 Biblisk kunskap

Groome är kritisk till modernismens kunskapsförståelse, och söker finna en biblisk kunskapsbeskrivning. I sin bibelexeges stannar Groome inför det hebreiska ordet *yada*, en kunskap som har mer att göra med ”hjärtat” än med tanken. Kunskap i dess mening finner man inte som betraktare utan genom ett personligt, aktivt och målmedvetet

⁷⁶ Birkedal, 2001, s.217

⁷⁷ Ibid, s.190-192

⁷⁸ Larsson, 2005, s.22

⁷⁹ Ibid, s.27-29

engagemang i praktisk erfarenhet.⁸⁰ De bibliska texterna använder ordet *yada* för att beskriva vad det innebär att lära känna Gud. Det är att i djupet förstå Guds vilja, att få hans sinne, att bli ett med Honom. Därmed förenas ”känna” och ”göra” till en enhet. I kristet sammanhang delar den enskilde gemenskapens berättelser om Gudsrelationen. Groome menar därför att kristen undervisning bör grundas i en relationell/reflexiv kunskap som hämtar inspiration från den bibliska traditionen, från tidigare erfarenheter och den gemensamma visionen, den riktning som traditionen för oss framåt.⁸¹

5.3.2 Story och Vision

I sin bok *Christian Religious Education* drar Groome upp huvudlinjerna i sitt tänkande kring Story och Vision:

*The nature, purpose, and context of Christian Religious Education calls for a way of knowing that can hold past, present and future in a fruitful tension, that fosters free and freeing lived Christian faith, that promotes a creative relationship with a Christian community and of that community with the world. To this we can now add that the biblical understanding of knowing the Lord points to a way that is experimental/relational and active/reflective even as lived experience is informed by the biblical message.*⁸²

I kristet sammanhang utgörs historien, ”the past”, inte främst av enstaka händelser utan den kristna gemenskapens totala trostradition, så som den gestaltas och kommer till uttryck i den gemensamma kristna traditionen och den konkreta lokala gemenskapen.⁸³ Detta är vad Groome kallar *Story*, gemenskapens trosarv, som individen står i ett sorts dialektiskt förhållande till och utgör en kritisk instans till tolkningen av traditionen och den egna ”storyn”.

Visionen är Guds Rikes idé, Guds vision för skapelsen. Guds löfte om en upprättad skapelse ger hopp. Men Groome påpekar att Story och Vision hör samman.

⁸⁰ Groome, 1980, s.141

⁸¹ Ibid, s.145

⁸² Ibid, s.149

⁸³ Ibid, s.192

The Story is the Story of the Kingdom; the Vision is the Vision of the Kingdom.

*The Vision is our response to and God's promise in the Story, and the Story is the unfolding of the Vision. ...The Christian Story and its Vision find expression, though not perfectly, in a community of Christian faith.*⁸⁴

Den vision som uttrycks i den kristna tronns hopp om Gudsrikets förverkligande innebär samtidigt en kritisk utmaning mot nutida praxis. Visionen blir därmed den kritiska instansen till både historia och nuet.⁸⁵

5.3.3 En pedagogik för vishet

Genom att föra samman *Story* och *Vision* blir nuet mycket viktigt. Det som sker i gemenskapen blir formerande för framtiden. Men Groome tar in en tredje viktig aspekt, nämligen frågan om *Sanning*. För att formerandet i en grupp ska leda till sant lärjungaskap, måste den bibliska sanningsaspekten vara central. Groome menar att det finns en moralisk aspekt, där ansvarsfrågan står i relation till det beslut man fattat. En religionsundervisning som syftar till *vishet* bör formas så att den uppmuntrar deltagarna till att ta ställning med utgångspunkt från nya kunskaper, att förändra sin praxis i enlighet med vad man blir övertygad om är rätt. Att ta ansvar är en del av vår grundläggande existens, menar Groome.⁸⁶

Groome menar att sanningsbegreppet har en central dimension, som ofta tappats bort i rationellt tänkande och därför behöver aktualiseras. I biblisk tradition finner Groome en syn på sanning utifrån orden *emeth* och *aletheia* som betyder trohet, trofasthet och tillförlitlighet. Den som känner Gud känner sanningen, Jesus själv personifierade sanningen. Kännetecknande för den sanning Bibeln talar om, är att den bygger på en personlig relation och är moralisk i den meningen att sanningen innebär ett liv som levs i överenskommelse med Guds vilja.⁸⁷

⁸⁴ Groome, 1980, s.193

⁸⁵ Larsson, 2005, s.85

⁸⁶ Ibid s.88

⁸⁷ Ibid, s.90-91

5.3.4 Groomes syn på trosutvecklingsläran

I fråga om trosutvecklingens linje om hur man genomgår stadier i tro, reagerar Thomas H. Groome och reflekterar över James W. Fowlers trosmodell:

Fowler outlines the process and stages people may pass through on their way toward faith maturity. There are dangerous pitfalls in talking of human development as a series of clearly delineated stages. The mystery of human life and becoming can never be captured totally in any easy outline of "stages".⁸⁸

Fowlers arbete i Piagets efterföljd, har dock sin styrka i att hjälpa oss förstå och utveckla religionspedagogiken, menar Groome. Fowler antyder detta i sin bok "Stages of Faith", att stadiindelningen kan vara en användbar lins eller filter för att ge en bild över trosutvecklingen, men de kan också ge oklarhet och försvåra.⁸⁹

Groome knyter samman utvecklingstänkandet med den individuella trosutvecklingen och menar att allt lärande är samspelet mellan individen i ett socialt sammanhang. Vi formas till individer i en social kontext, detta präglar oss på livets alla områden. Tro kan endast uppkomma av Guds nåd, genom individen själv. Inte endast från huvudet, inte endast från hjärtat, inte från någon annans agerande. Tro uppkommer genom Guds aktivitet med individen. Kristen undervisning behöver kontexten av en kristen trosgemenskap, och den behöver enligt Groome ha en kritisk undervisningssituation och som har större syften än att endast skapa en socialisation. En slutsats som Groome drar av sitt resonemang, är vikten av samspel mellan gruppens erfarenheter och kyrkans egen erfarenhet. Vi blir kristna tillsammans. Nya och tidigare erfarenheter får arbeta sida vid sida. Genom denna medvetenhet om formandet i gemenskap, så uppstår också ett viktigt ansvar.⁹⁰

Harrison Elliot talar i en av sina böcker om detta genom varnande ord:

There needs to be some factor in the religious educational process which will lift human life above its present standards and attainments. Otherwise, both education and religion leave individuals as good or as bad as the present level of society.⁹¹

⁸⁸ Larsson, 2005, s.66

⁸⁹ Fowler, 1981, s.191

⁹⁰ Groome, 1980, s.106-117

⁹¹ Elliot, 1940, s.225

Den faktor som Elliot talar om, måste enligt Groome vara en undervisningsaktivitet där man utöver en dynamisk-kritisk grupp gemenskap står i en dialektal relation mellan församlingen och de omgivande sociokulturella livsvillkoren, samt mellan församlingen och individen. Den måste väcka den kritiska medvetenheten hos individen. Detta ger en tvådelad ansvarighet; dels en undervisningssituation som ger medvetenhet och tacksamhet inför den kristna församlingen av idag, dels ett kritiskt förhållande till församlingens kallelse av idag, och utmaning att bli än mer trogna efterföljare till Kristus. Vi behöver både en socialisation och en kritisk undervisning för att växa, menar Groome.⁹²

⁹² Groome, 1980, s.118-127

6. DELKONKLUSION II

I förra delkonklusionen lades mognad till i frågan om barnets förståelse av religiös kunskap. Förståelse blir då relativt och individcentrerat. Förståelsen förflyttas till individens förmåga att tillgodogöra sig kunskapen utifrån mognad och behov. Det intressanta blir då frågeställningen *hur barnet förstår och uppfattar kristen kunskap och om den är meningsfull för barnet? Kan kyrkan anta den frågeställningen?*

Hartman är inne på denna linje, och talar om hur en lång tids forskning centrerats kring barnets tänkande och hur det nu är hög tid att undersöka barnets förståelse. Han vill till skillnad från de Piaget-inspirerade forskarna visa på likheterna mellan de olika stadierna. Men hur blir växande i en gemenskap en verklighet i ett sekulärt samhälle? Denna fråga finns i Birkedals forskning, och han påvisar att gruppen som kyrkans undervisning riktar sig till inte är en homogen grupp. Hans poäng är att kyrkan måste sluta att se barn och unga utifrån grupper, och istället se till individernas erfarenheter, förutsättningar, behov och tro. Det handlar inte om att undervisningen ska vara individanpassad, men att ge plats för varandra i en gemenskap. *Vad gör detta med kyrkans gruppundervisning? Kan barnens egna berättelser ligga till grund för en kristen undervisning?*

Birkedal skiljer på religion utifrån samfunds- och individnivå. Detta innebär för kyrkans del att man inte ensidigt kan utgå ifrån den etablerade förståelsen av kristen tro. För att den unge ska kunna se mening och relevans så måste hon ges en referensram för ny påverkan. Kunskapen om Gud måste alltså sättas in i en kristen kontext, och öppna upp för upplevelser och erfarenheter. *Kan kyrkans undervisning förflytta fokus från lärare till elev? Från kyrkans kontext till en gemensam referensram?*

Intressant är också Birkedals tre nödvändiga delar i gudstron för utveckling: *den kognitiva, den emotionella* samt *den sociala*. När Birkedal tar dessa delar så ställer han dem mot barndomsåren, och visar hur de måste finnas med för att ungdomsåren ska utvecklas. Han erkänner med detta barnens tidiga religiösa förståelse som något eftersträvansvärt och nödvändigt för en fortsatt Gudsförståelse. Utvecklingen bygger då på tidigare upplevelser och förståelse. *Är dessa tre delar, kognitivt, emotionellt och socialt, en miljö som kyrkan av idag skapar i sin ungdomskultur? Är det nödvändigt? Vilka delar betonas och vilka saknas?*

Groome vill engagera människans hela existens i mötet med religionen. Han för samman de två riktningarna i en gemensam ram, där både individualism och kollektivism kritiserar. Mot dessa ställs gemenskapen som det nödvändiga alternativet. Bara i en äkta gemenskap kan verklig dialog utvecklas. Den dialogen engagerar hela vår existens – både min egen och andras. Den förutsätter en verklig närvaro med den andre och karaktäriseras av äkta öppenhet och av en utgivande kärlek, och kan då enligt Groome ge en autentisk dialog. Denna dialog har goda förutsättningar att bli verkligt frigörande.

Vad gör frigörandet som idé med förkunnelsen? Hur kan ett dialektiskt möte utformas utan att den ena "berättelsen" blir herre över den andra och båda källorna till vishet får komma till sin rätt? Hur kan ett sådant fruktbart möte leda vidare till ett beslut om förändring? Hur utformas en undervisning som bidrar till en beredskap att leva i en förändrad praxis, i enlighet med den övertygelse eller tro man kommit fram till?

Kristen undervisning bör förflytta fokus, menar Groome. Från kunskapsinläring till en relationell kunskap, vilken sammanför biblisk tradition, tidigare erfarenheter och en gemensam riktning framåt. Groomes pedagogik utifrån *story* och *vision* har en möjlighet att bidra till både fostran och kritisk reflektion. Den fostrar genom gemenskapens dynamik i delaktighet och dialog, och genom vishetsaspekten; *sanningen*, ges fostran en ram och ett sammanhang. Den kritiska reflektionen blir tydlig i den dialektiska tolkningen av den gemensamma trostraditionen (*story*) och visionen. Denna dialektik ger en kreativ miljö, där barn och unga i hög grad ges utrymme att skapa en religiös referensram – det som också Birkedal är inne på. En ytterligare nivå av det kritiska förhållningssättet är hur man som individ ges utrymme att vara en medskapare. Med ett ben i traditionen och ett i framtiden finns uppdraget att vara en kritisk röst för församlingens kallelse av idag. Intressant är vad praxis skulle bli av detta. Det kan innebära att en ungdomsgrupp, eller till och med individer i denna, blir aktiva i ett formerande av församlingens framtid. Groome bemyndigar på detta vis den enskilde att vara med och utforma en relevant efterföljelse.

Om vi som Groome menar, blir kristna tillsammans – vad gör detta med kyrkans roll? Är lärosituationen en läroplats för både barn och lärare? Kan historia och framtid förenas i en kreativ undervisningsituation?

7. AVSLUTANDE KONKLUSION

Mot de två delkonklusionernas resonemang och en helhetsförståelse, så vill denna avslutande del ställa de två riktningarna sida vid sida och se hur de samspelar. Är de i konflikt eller går de parallellt? Kan man operera med bägge spår samtidigt?

De verkar kunna samspela i två parallella riktningar utifrån det man kan kalla en *personalisering* och en *socialisering*. Personaliseringen handlar om att gradvis bygga upp en identitet, bli självständiga och mogna. Här finns idéer från Piaget, vidare till Goldman och Fowler. Det verkar uppenbart att ett barn behöver genomgå vissa individuella processer för att utveckling ska kunna ske. Socialiseringen utgår ifrån gemenskapen, och hur barnet växer genom relationen till andra, i samtal och roller. Hartman och Birkedal utgår ifrån individens sociala samspel, och Groome för samman personalisering och socialisering som två nödvändiga komponenter för religionsutveckling. Utmaningen för kyrkan är att få dessa komponenter att operera sida vid sida. Bägge processerna startar tidigt, och bägge ingår i uppdraget.

Utifrån två sätt att se på barn och unga i syfte att lära om kristen tro; utvecklingspsykologiskt och sociologiskt - vad ska kyrkan lära barn och unga?

Med forskningen som bakgrund finner jag tre pedagogiska utmaningar för kyrkans undervisning av barn och unga:

1. Den intellektuella utmaningen (kognitivt)

Den kristna Gudsförståelsen förutsätter en viss intellektuell förståelse. Här ligger personaliseringens utmaning: att bygga upp en identitet på individplan. När barnet ska förstå Gud intellektuellt, är det viktigt att se hur Bibeln själv inte har en abstrakt definition av begreppet Gud.

Vad ska kyrkan lära på intellektuell nivå?

Kyrkan bör i sin undervisning uppmuntra barnet till ett relationsbestämt och individrelaterat innehåll av Gudsförståelsen snarare än ett absolut abstrakt-intellektuellt innehåll.

2. Den upplevelserelaterade utmaningen (emotionellt)

Groome talar om hur ”kännandet”, upplevelsen av Gud, är lika centralt som vetandet. Barnets hela emotionella förmåga kan tas i bruk i dess möte med Gud. Tryggheten är en förutsättning för växande och skapas i en grupp gemenskap. Barnet kan intellektuellt vara på en nivå, emotionellt en annan.

Vad ska kyrkan lära på emotionell nivå?

Kyrkan bör i sin undervisning betona upplevelsen som en viktig del av förståelsen av kristen tro är. Man behöver ge plats för upplevelsen av Gud. Detta innebär att betoningen av undervisningen inte bör vara *lära* utan *uppleva* Gud i en trygg gemenskap.

3. Den gruppdynamiska utmaningen (socialt)

Med tankarna kring religionsutvecklingen som bas kan man finna en utmaning utifrån mognad. När man inom utvecklingsläran tar utgångspunkt utifrån en intellektuell förståelse, lägger den sociologiska forskningen till individens sociala relationer, reflektioner och upplevelse av mening. Detta ger tillsammans en bild av vad mognaden har för beståndsdelar. Barnet är tidigt moget för att få en sann bild av vad kristen tro är – men bara om hon får möta detta på *sin* nivå. Det stämmer inte att kristendom blir missförstådd och förvanskad om den inte blir förstådd abstrakt. Det är för snäva perspektiv att analysera barns religiösa utveckling uteslutande som en psykologisk utvecklingsprocess. Väl så viktigt är det att sätta den religiösa utvecklingen i en socialiseringsram. Utmaningen för kyrkan är att skapa en undervisningsmiljö där gruppen både får en trygg ram för sitt växande mot en historia, men också blicka framåt utifrån den gemensamma kontexten. Detta utifrån Groomes Story och Vision.

Vad ska kyrkan lära på social nivå?

Kyrkan har en stor utmaning när det kommer till att finna nivån för mognaden i en specifik grupp. Detta både utifrån ett utvecklingspsykologiskt och sociologiskt perspektiv. När kyrkan gör sitt arbete ska mognad äga rum. Utmaningen är att barnet tidigt får möta sann kristendom på sin nivå. Kyrkans fråga till sin egen undervisning för barn och unga blir *främjar detta en religiös mognad?* Den frågan är central för alla tre utmaningar.

8. AVSLUTNING

Jag har försökt att i detta arbete klargöra några huvudtankar kring två parallella spår inom religionspedagogiken, den utvecklingspsykologiska och den sociologiska. Dessa spår har visat sig mer förenliga och naturligt sammanknutna än jag först tyckte mig se. Varje forskare har tillfört intressanta aspekter av vad kyrkans uppdrag egentligen är när det kommer till undervisning. Denna fråga har fört fram ett antal nya frågor i mina konklusioner, vilka kan fungera som diskussionsunderlag för vidare utformning av kyrkans uppdrag i mötet med barn och unga. Det är just så detta ämnesområde fungerar – att i forskningens spår spänna sin egen kyrkliga tradition och praxis mot. Jag har avsiktligt valt att avgränsa arbetet så att exempel från det samtida kyrkliga arbetet inte står i direkt möte med forskningen. Detta blir delvis läsarens uppgift. Mot detta arbete kan både praxis och metodik av idag mötas och stå i ett sorts spänningsförhållande till. Att arbeta med barn och unga kräver och förtjänar en ständig utvärdering.

De forskare som jag redogjort för har på flera plan mer att tillföra. Jag har avgränsat dess plats i relation till min frågeställning. Till detta kan läggas att forskningen inom detta område har expanderat enormt de sista 20 åren, och bara det skulle kräva sin egen utredning.

Vidare studier inom ramen för detta område kan vara *hur ser kyrkans undervisningspraxis ut för barn och unga?* Mot forskningen som redovisats i detta arbete skulle det vara intressant att göra ett studium av ett antal församlingars undervisning. Vad har man för uttryck idag? Vad skulle forskningen mena att man saknar? Vad får undervisningen för resultat? Det är också intressant att se på vilken teologi som ligger till grund för det arbete som bedrivs, och hur medveten man är om det teologiska innehållet.

9. LITTERATURLISTA

Beard, Ruth M.
1969	Piagets utvecklingspsykologi
<i>Hallandspostens boktryckeri AB, Halmstad</i>
Bergstrand, Göran
1990	Från Naivitet till Naivitet
<i>Verbum Förlag AB, Stockholm</i>
Birkedal, Erling
2001	«Noen ganger tror jeg på Gud, men...»?
<i>Tapir akademiske forlag, Trondheim</i>
Bugge K.E.
1970	Ronald Goldmans Religionspedagogik
<i>Nordisk Forlag, København</i>
Elliot, Harrison S.
1940	Can Religious Education Be Christian?
<i>Macmillan, New York</i>
Fowler, James
1981	Stages of Faith
<i>Abingdon Press, Nashville</i>
Fowler, James
1996	Faithful Change. The personal and public Challenges of Postmodern Life
<i>Abingdon Press, Nashville</i>
Goldman, Ronald
1964	Religious thinking from Childhood to Adolescence.
<i>Routledge & Kegan Paul, London</i>
Groome, Thomas H.
1980	Christian Religious Education: Sharing Our Story and Vision
<i>Harper and Row, San Fransisco</i>
Hartman, Sven G.
1986	Barns tankar om livet.
<i>Natur & Kultur, Stockholm</i>
Larsson, Rune
2005	Livets berättelser
<i>Verbums Förlag AB, Stockholm</i>

REFERENSLITTERATUR

- Groome, Thomas H. **The Way of Shared Praxis: An approach to Religious Education**
1999 *Religionspedagogiska Institutets Skriftserie, Malmö*
- Ballard, John,
Pritchard, John **Practical Theology in Action**
1996 *SPCK, London*
- Kenda Dean,
Chap Clark,
Dave Rahn **Starting Right. Thinking theologically about youth ministry**
2001 *Zondervan. Grand Rapids*
- Ward, Pete **God at the Mall: Youth Ministry That Meets Kids Where They're at**
1997 *Hendrickson Publishers, Inc. Massachusetts*